

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО**

Сімонова Наталія Вікторівна

**ВЕКТОРИ СЦЕНІЧНИХ ПРОЧИТАНЬ КОМІЧНОЇ ОПЕРИ
В ІТАЛІЙСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ТРАДИЦІЇ**

Методична розробка спеціального курсу
з дисципліни «Режисура музичного театру (Фах)»
за темою творчого мистецького проєкту

026 «Сценічне мистецтво»

02 «Культура і мистецтво»

Творчий керівник:

Шутько Сергій Миколайович
заслужений діяч мистецтв України, доцент,
професор кафедри оперної підготовки та музичної режисури

Науковий консультант:

Касьянова Олена Василівна
кандидат мистецтвознавства, професор,
заслужений діяч мистецтв України
професор кафедри оперної підготовки та музичної режисури

Київ – 2024

Зміст

ВСТУП. АНОТАЦІЯ СПЕЦКУРСУ.....	3
I. КОМЕДІЯ ДЕЛЬ АРТЕ ЯК ПРОВІСНИК ІТАЛІЙСЬКО КОМІЧНОЇ ОПЕРИ.....	5
1.1. Комедія дель арте як жанр імпровізаційної вуличної комедії, її сутність та функціональне призначення.....	5
1.2. Персонажі комедії дель арте та їх характерні риси.....	5
1.3. Прообрази персонажів комедії дель арте в метаморфозах театральних амплуа.....	6
II. ФОРМУВАННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ЗАСАД ІТАЛІЙСЬКОЇ КОМІЧНОЇ ОПЕРИ.....	6
2.1. Сутність терміну «комічна опера», її специфічні ознаки в італійській національній традиції.....	7
2.2. Різновиди італійської комічної опери, їх модифікації.....	7
2.3. Персонажі італійської комічної опери, їх співвідношення з масками комедії дель арте.....	
III. РЕЖИСЕРСЬКІ ПІДХОДИ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РІЗНИХ МОДИФІКАЦІЙ ІТАЛІЙСЬКОЇ КОМІЧНОЇ ОПЕРИ.....	8
IV. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	8

ВСТУП. АНОТАЦІЯ СПЕЦКУРСУ

Актуальність спецкурсу полягає у необхідності переосмислення класичної комічної опери італійської національної традиції до сучасних технологічних і творчих можливостей музичного театру, запитів, уподобань і потреб глядача доби інноваційних технологій та інформаційного суспільства.

Предмет спецкурсу – оперний репертуар європейського та українського музичного театру в контексті світових глобалізаційно-інтеграційних процесів.

Міждисциплінарні зв'язки:

- Концепції розвитку сучасного сценічного мистецтва.
- Новітні тенденції в музичному театрі XXI століття.
- Підготовка творчого мистецького проєкту.
- Підготовка науково-дослідного проєкту.
- Педагогічна практика.
- Інноваційні технології в мистецькій освіті.

Мета спецкурсу – визначити режисерський концепт інтерпретацій персонажів італійської комічної опери в історичному формуванні їх характерних ознак.

Завдання спецкурсу:

- розглянути процес становлення комедії дель арте як провісника італійської комічної опери, з'ясувати прообрази її персонажів у метаморфозах театральних амплуа;
- проаналізувати різновиди і модифікації італійської комічної опери, виявити співвідношення її персонажів з масками італійської комедії дель арте;
- систематизувати режисерські підходи до інтерпретації сценографічної та мізансценічної компонент різних модифікацій італійської комічної опери в реаліях сьогодення.

В результаті опанування спецкурсом здобувач вищої освіти повинен

знати:

- сутність та функціональне призначення комедії дель арте як провісника італійської комічної опери;
- характерні риси персонажів/масок комедії дель арте в їх історичному становленні;
- метаморфози основних масок комедії дель арте у героїв італійської комічної опери;
- сутність, функціональне призначення та специфічні ознаки італійської комічної опери в її жанрово-стильових особливостях;
- ступінь співвідношення персонажів-масок комедії дель арте із героями комічної опери;
- особливості сценографічно-мізансценічних рішень італійської комічної опери відповідно до сучасних досягнень мистецької науки й практики;

вміти:

- відрізнити інтерпретаційні підходи до втілення творів-оригіналів комедії дель арте як імпровізаційного вуличного жанру та італійської комічної опери;
- відрізнити характерні риси амплуа масок дель арте і персонажів італійської комічної опери;
- підбирати специфічні засоби виразності для створення відповідних вокально-сценічних образів;

володіти професійними компетенціями:

- диференціюванням режисерських підходів до трактування жанрово-стильових ознак комедії дель арте та італійської комічної опери;
- співпрацею з режисерсько-постановочною групою, виконавським складом, технічними службами і театральними цехами у створенні художньо цілісних вистав.

Програмний результат навчання: здатність випускника розумітися на характерних особливостях жанрів комедії дель арте та італійської комічної опери задля їх реалізації відповідно до умов і можливостей музичного театру, потреб і запитів глядача доби інформаційного суспільства.

I. КОМЕДІЯ ДЕЛЬ АРТЕ ЯК ПРОВІСНИК ІТАЛІЙСЬКОЇ КОМІЧНОЇ ОПЕРИ

Тема 1. Дель арте як жанр імпровізаційної вуличної комедії її сутність та функціональне призначення

Стародавні форми вуличної комедії як підґрунтя образної складової комічно-сценічного жанру. Фліаки у стародавній Греції: час виникнення як видовишно-театралізованої одиниці, їх функція та місце у театральній традиції античності. Особливості втілення вистави, головні принципи театральної дії, способи існування акторів під час виступу, оформлення сценічного простору.

Виникнення давньоримських ателлан, їх роль у суспільно-розважальній традиції. Головні ознаки розважально-театралізованого дійства ателланів, склад акторських труп, основні маски, їх амплуа, тематика вистав. Мова як ознака образної сфери персонажів ателлан, принципи побудови імпровізаційного тексту вистав.

Вулична комедія дель арте в епоху відродження – спроба відтворити ателлани, чи народження нового комічного жанру? Свідчення істориків-театрознавців. Принципи побудови театралізованого дійства дель арте, паралелі між образами фліак, ателлан та масками-образами вуличної комедії: тотожності та розбіжності.

Тема 2. Персонажі комедії дель арте та їх характерні риси

Головні персонажі дель арте, їх призначення та роль у формуванні соціально-політичної свідомості пересічного глядача. Структура вуличних вистав: канва сюжету, трюкові номери лацці. Амплуа професійних акторів, які створювали вистави на імпровізаційній основі. Поява ліричної лінії – персонажі без масок: випадковість, чи нові принципи театралізованого жанру?

Основний склад героїв-масок, допоміжні та другорядні персонажі, образна складова та характери героїв-масок, їх функції у театралізованих

виставах. Шлях образів-масок від півдня та півночі Італії у прилеглі країни. Метаморфози жанрових особливостей вуличної комедії дель арте у французькій театральній школі, заміна масок акторами-барбульем. Зміна змісту сутнісного наповнення персонажів із саркастично-розважального на ідейний та тематично-змістовий. Використання вуличної комедії письменниками Просвітництва як майданчика для пропаганди передових революційних ідей усім прошаркам суспільства під виглядом висміювання феодалів. Перші зміни сталих принципів взаємодії героїв дель арте. Зміна амплуа та занепад вуличної комедії. Шестеро персонажів у пошуках автора.

Тема 3. Прообрази персонажів комедії дель арте в метаморфозах театральних амплуа

Використання сюжетних особливостей та характерних ознак персонажів дель арте у драматургії XVI – XVIII століть. Нове прочитання героїв-масок письменниками Просвітництва, кардинальне перетворення та зміна ієрархії взаємодії героїв. Перебудова ідейно-тематичної та образної складових сутнісного наповнення дель арте. Втрата зв'язку характерних ознак персонажів дель арте із традиційними масками при наявності сталого складу в сюжетній канві. Нові театральні-драматичні прочитання взаємозв'язків та сюжетних перипетій у літературних та театральних творах середини XIX та впродовж XX століть (різні країни світу). Розвиток нових тенденцій у комічному жанрі: чи є у них місце героям дель арте?

II. ФОРМУВАННЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ЗАСАД ІТАЛІЙСЬКОЇ КОМІЧНОЇ ОПЕРИ

Тема 1. Сутність терміну «комічна опера», її специфічні ознаки в італійській національній традиції

Італія – колыска оперного мистецтва. Школа *bel canto* та її вплив на виникнення опери у країні. Історія розвитку та становлення опери в Італії. Комічна опера у зародкових формах, її розвиток, становлення у дивертисментних антрактах в оперних, драматичних та балетних виставах періоду XVI – XVIII століть на тлі образної сфери масок дель арте. Комічна

опера як окрема театральнo-опернa одиниця. Сутнісна основа комічної складової та сюжетні особливості різних видів модифікацій комічної опери. Кількість персонажів, їх амплуа, специфічні характеристики героїв. Визначення *opera-farsa*, *opera-buffa* різними мистецтвознавцями, характерні ознаки цього виду комедій: кількість виконавців, сюжетні колізії, амплуа ролі-образу.

Тема 2. Персонажі італійської комічної опери, їх співвідношення з масками комедії дель арте

Трансформація героїв-масок у комічний оперний жанр, тенденції існування останнього в музичних театрах Італії. Образна сфера персонажів *opera-farsa* та *opera-buffa*, стилістичні ознаки, герої та їх характери. Причини занепаду комічної опери. Творча діяльність Россіні та головні реформи Маестро, їх роль у відновленні жанру, розширенні діапазону засобів виразності у кожному новому виді його специфічних особливостей.

Паралелі із образно-сюжетною сферою вуличної комедії дель арте. Прочитання ролі-образу комічних опер у французькій театральній традиції. Причини тотожності та розбіжності італійської та французької оперних традицій, їх вплив на видозміни характеристик основних персонажів.

ІІІ. РЕЖИСЕРСЬКІ ПІДХОДИ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РІЗНИХ МОДИФІКАЦІЙ ІТАЛІЙСЬКОЇ КОМІЧНОЇ ОПЕРИ

Тема 1. Особливості сценографічних рішень у створенні художнього образу вистави

Види оформлення сценічного простору. Сценографія, її відмінності від декоративного принципу оформлення вистави. Функціональність сценографії втілення в образі. Задум та вирішення вистав.

Тема 2. Мізансценування та образність персонажів

Впровадження образної сфери персонажів у пластичну складову їх характерів. Вербальна та психофізична дії, їх відображення у жесті. Грим, костюм як складові образності героя. Психофізика поєднання рухів та вокальної складової під час вокально-сценічної дії. Використання пристосувань та характерності для загострення певних ознак образу персонажів.

Тема 3. Режисерські прийоми у трактуванні італійської комічної опери в умовах сьогодення

Характерні ознаки сучасності, особливості відношення глядача до творчого надбання оперних театрів. Режисер – ідеальний глядач. Режисер – майстер конфлікту. Пошуки актуальності сюжетів оперних творів минулої доби для втілення в естетиці сучасності. Головні засоби виразності режисера, їх використання у трактуванні оперних персонажів. Особливості прочитання персонажів італійської комічної опери, головні принципи відображення жанрових та стилістичних ознак. Використання ознак *buffa* та *farsa* для яскравості образних характеристик героїв.

Список використаної літератури і джерел

1. Алішер А. В. Мистецтвознавча динаміка театральної сценографії // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 2021. № 2. С. 170 – 175.
2. Антонюк О. Соціокультурна динаміка українського соціуму в умовах глобалізації // Часопис Національної музичної академії України імені П.І.Чайковського, 2013. №1 (18). С. 56 – 82.
3. Барнич М. М. Прикметні особливості сценічних акторських переживань. Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. Вип. 37. Київ: ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 202-206
4. Беляковська Н. Відродження оперної творчості Дж. Россіні і вокальне амплуа «колоратурне мецо-сопрано» // Київське музикознавство, 2009. Вип. 35. С.
5. Бурнашов І. Ю. Оперне мистецтво України. Сучасні виклики (оглядова довідка за матеріалами преси та неопублікованими документами) / Міністерство культури України; Національна парламентська бібліотека України; Інформ. центр з питань культури та мистецтва ДЗК. 2013. Вип. 11/5.
6. Василенко К. О. Українізація вітчизняного оперного театру // Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць. 2021. Вип. 39. С. 251 – 255.

7. Вільчковська А. Рудольф Лабан – життя, педагогіка та хореографія // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2019. № 4 (48). С. 14 – 18.
8. Вовкун В. В. Тенденції сучасної режисури в оперному мистецтві України. // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць. Вип. 37. Київ: ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 207 – 211.
9. Волков А., Іванюк Б. Стилізація: Лексикон загального та порівняльного літературознавства / гол. ред.: Волков А., члени ред-гії: Бойченко О., Зварича І., Іванюк Б., Рихло П. // Чернівці: Золоті литаври, 2001. С. 548 – 550.
10. Голубничий С. Специфічність підходів диригента у нетипових підходах утілення оперних вистав // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, 2023. № 1 (58). С. 129 – 140.
11. Доненко Н. П., Винар О. Б. Режисерський задум як головна складова художньо-творчого процесу створення цілісного сценічного твору. Мистецтвознавчі записки: збірка наукових праць, 2020. № 37. Київ: ІДЕЯ ПРИНТ. С. 212-217.
12. Зайцева І. Є. Аспекти інтерпретації сучасної драматургії // Сценічне мистецтво: домінуючі проблеми художньо-творчих процесів: матеріали Всеукраїнської наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та магістрантів. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2021. С. 50 – 53.
13. Касьянова О. В. Міф про Орфея та Еврідіку в хореографічних інтерпретаціях музичного театру // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, 2013. № 3 (10). С. 100 – 106.
14. Касьянова О. Поліфункціональність танцювальних сцен в оперній виставі // Часопис Національної музичної академії імені П. І. Чайковського, 2023. № 1 (58). С. 112 – 128.
15. Ковальчук О. В. Сценографічна практика у просторі ХХ століття і київські реалії. Київ: ІПСМ. НАМ України, Київ: Фенікс, 2019. 272 с.

16. Ковалів Ю.І. Стилiзація // Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / Київ: ВЦ Академія, 2007. С. 431 – 432.
17. Колесник Є. Виховання співака-актора в контексті української оперної школи // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, 2021. № 3 – 4 (52 – 53). С.146 – 159.
18. Колесник Є., Кочерга А. Становлення принципів оперного виконавства в контексті генези української вокальної школи. // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, 2023. № 2 (59). С.119 – 137.
19. Ільченко П. І. Режисерський задум оперної вистави крізь призму сучасної театральної естетики // Українське музикознавство, 2020. № 46. С. 45 – 57.
20. Макаренко Г. Творчість диригента у контексті інтегративного підходу. Автореф. дис. доктора мистецтвознавства 17.00.01 – Теорія та історія культури. НМАУ імені П. І. Чайковського, Київ, Україна, 27 с.
21. Молибога А. Співвідношення драматичної дії та музичної як компонентів оперного синтезу (на прикладі трьох одноактних фарсів Дж. Россіні). Київське музикознавство, 2012. № 44. С. 106 – 110.
22. Миленька Г. Музика як один з вихідних чинників становлення режисерського мистецтва Вс. Е. Мейєрхольда // Науковий вісник Київської національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 2018. № 22. С. 34 – 41.
23. Никоненко Р. Формування понятійно-категоріального апарату в дослідженні з пластичної режисури. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв, 2023. № 6 (2). С. 119 – 126.
24. Нестьєва М. І. Режисер і композитор: односторонні чи супротивники? // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського: наук. журнал. Київ, 2012. № 3(16). С.11–16.
25. Панасюк В. Ю. Специфіка функціонування диригента в системі комунікацій оперного спектаклю // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, 2011. № 3 (12). С.96 – 101.

26. Пацунов В. Сценографія як потужний інструмент створення сценічних метафор // Вісник Львівської національної академії мистецтв, 2018. № 36. С. 374 – 382.

27. Піранделло Л. Шестеро персонажів у пошуках автора / пер. М. Прокопович, 2022. - [online]:

https://chtyvo.org.ua/authors/Luigi_Pirandello/Shist_personazhiv_u_poshukakh_avtora/ - [дата звернення липень 2022].

28. Попова Л., Козаченко В., Забора В. Семіотичний та естетичний підходи до розробки сценічного костюму театральної вистави // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв, 2022. № 5 (2). С. 108 – 117.

29. Пономаренко І. В. Сучасні тенденції режисури оперних вистав // Мистецтвознавчі записки, 2018. Вип. 34. С. 199 – 207.

30. Рожок В. Опера студія Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського: історія, сучасність, погляд у майбутнє // Музика, 2018. Вип. 3. С. 15 – 23.

31. Рихло П. Комедія масок (комедія дель арте). Лексикон загального та порівняльного літературознавства. // Літературне Місто - Онлайн-бібліотека української літератури. Освітній онлайн-ресурс URL:

<https://litmisto.org.ua/?p=16943>

32. Саган В., Артамонов О. Візуальна інсталяція як елемент акторської майстерності // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв, 2020. № 3 (1). С. 91 – 103.

33. Сімонова Н. В. Опера Джоаккіно Россіні «Шовкова драбина»: від автора до режисера // Часопис Національної музичної академії імені П. І. Чайковського, наук., журнал. Київ, 2022. № 3 – 4 (56 – 57). С. 225 – 241.

34. Сімонова Н. В. Опера Джоаккіно Россіні «Шовкова драбина»: квінтесенція задуму мистецького проекту // Часопис Національної музичної академії імені П. І. Чайковського, 2023. № 2 (59). С. 154 – 171.

35. Сімонова Н. Жанрово-стильові особливості режисерського втілення опери Джоаккіно Россіні «Шовкова драбина» // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, 2023. № 4 (61). С. 121 – 135.

36. Солов'яненко А. Взаємодія режисера й диригента у процесі вирішення оперної вистави // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 2009. № 2. С.73–77.

37. Солов'яненко А. А. Постановочна практика режисера оперної вистави (до питання про студіювання музичної складової). // Культура України, 2013. Вип. 41. С. 168 – 174.

38. Хоролець Л.І. Багатогранність компонентів сценічної атмосфери як емоційної виразності вистави // Сценічне мистецтво: домінуючі проблеми художньо-творчих процесів. Матеріали всеукраїнської наукової конференції Київського національного університету культури і мистецтв. Факультет театру і кіно. 2021. С. 34 – 38.

39. Черкашина-Губаренко М. Р. Європейський оперний театр нового тисячоліття: Шляхи оновлення. Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського: наук. журнал. Київ, 2008. № 1. С. 118–125.

40. Черкашина-Губаренко. М. Р. Деякі тенденції розвитку сучасного оперного театру. // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, 2009. № 3 (4). С.17 – 22.

41. Черкашина-Губаренко М. Р. Оперний театр у мінливому часопросторі. Актуальні проблеми історичного музикознавства. Харків: Акта, 2015. 392 с.

42. Черкашина-Губаренко М. Р. Структурний аналіз оперного твору. // Часопис Національної музичної академії імені П. І. Чайковського, 2009. № 2 (3). С. 58 – 67.

43. Шиленко Л. А. Проблеми перекладу лібрето в сучасному музичному театрі. // Мистецтвознавчі записки, 2017. Вип. 32. С. 433 – 439.

44. Шутько С. М. Сучасна режисура – новаторство чи авантюризм? // Часопис Національної музичної академії України імені П.І.Чайковського, 2021. № 3 – 4 (52 -53). С. 203 – 217.

45. Шутько С. М. Роль театрального костюма у створенні художнього образу оперної вистави // Часопис Національної музичної академії імені П. І. Чайковського, наук., журнал. Київ. 2022. № 3 – 4 (56 – 57). С. 212 – 224.

46. Штефюк В. Д. Інтеркультурність акторського тренінгу в сучасному театральному мистецтві: автореф. дис кандидат мистецтвознавства 26.00.01 – Теорія та історія культури КНУКіМ, Київ, Україна, 32 с.
47. Юдова-Романова К. Технічні засоби оформлення сценічного простору: навч. посібн. Київ.: Вид. центр КНУКіМ, 2017. 314 с.
48. Anne MacNeil. Music and Women of the Commedia dell'Arte. The United States of America: Liturgical Press, 2003. 360 p.
49. C. Mackenzie. Carnival. The United States of America: D. Appleton and Company, 1912. URL:
<http://archive.org/stream/carnival00mackuoft/carnival00mackuoft.djvu.txt>
50. David Mayer. Harlequin in His Element: The English Pantomime, 18061836. Cambridge: Harvard University Press, 1969. 400 p.
51. Donald McManus. No Kidding! Clown As Protagonist in Twentieth-Century Theatre. The United States of America: University of Delaware Press, 2003. 190 p.
52. http://ni.biz.ua/16/16_6/16_68687_Italiya-naprikintsi---pochatku--st.html - дата звернення 05.07.2023
53. Glenn D. Wilson. Psychology for Performing Artists: Second Edition, CPsychol Institute of Psychiatry, University of London. / Whurr Publishers LTD, 2002. 269 p.
54. Giacomo Oreglia. The Commedia dell'Arte. UK: Taylor and Francis, 1961. 146 p.
55. Smith Winifred. The Commedia Dell'Arte. New York: Benjamin Blom, 1964. 345 p. (21 – 23).
56. John O'Brien. Harlequin Britain: pantomime and entertainment, 16901760. USA: The Johns Hopkins University Press, 2004. 304 p.
57. John Palmer. George Bernard Shaw, harlequin or patriot? The United States of America: The Century Company, 1915. 79 p.
58. Joel Trapido. "The Attellan Plays". Educational Theatre Journal. December 1966. № 18 (4): pp. 381–389. [doi:10.2307/3205265](https://doi.org/10.2307/3205265). [JSTOR 3205265](https://www.jstor.org/stable/3205265).
59. Michael Byrom. Punch and Judy: Its Origin and Evolution. Aberdeen: Shiva Publications, 1972. 546 p. (4 – 5)

60. John H McDowell. *An Iconographic Study of the Early Commedia dell'arte (1560-1650)*. PhD 1937, Yale University.
61. Lang Andrew. *Traditional Folk Tales and Fairy Stories From Around The World*. UK: Ships and Shoes and Soaling Wax, 2006. 828 p.
62. Lawner Lynn. *Harlequin on the moon: commedia dell'arte and the visual arts*. New York: Harry N. Abrams, 1998. 208 p.
63. Lea Kathleen. M. *Italian Popular Comedy. 2 Volumes*. London: Oxford University Press, 1934.
64. *L'Esprit des journaux français et étrangers* numéro 10, octobre 1808, p. 270 – 271.
65. Littlewood, Samuel Robinson. *The Story of Pierrot*. London: Herbert&Daniel, 1911. 93 p.
66. Lube, Jane R. *Commedia dell'arte Elements in Some German Twentieth-Century Dramas*. PhD 1973, University of Pennsylvania.
67. Luciano, Eleonora. *The Mask of comedy: the art of Italian commedia*. Louisville, Kentucky: J. B. Speed Art Museum, 1990. 84 p.
68. F. MacCarthy. *The Simple Life: C.R.Ashbee in the Cotswolds*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1981. 204 p.
69. Mackenzie Compton. *How I Wrote "Carnival"*. "New York Times" / June 09, 1912.
70. Mehra Manmohan. *Harley Granville-Barker: a critical study of the major plays*. Calcutta: Naya Prokash, 1981. 167 p.
71. Moland,Louis. *Moliere and the Italian Comedy*. Paris: Didier et cie, 1867. 378 p.
72. *Moliere in Context*. Publisher: Cambridge University Press / Print publication, 2022, pp. 98 – 106. DOI:
<http://doi.org/101017/97981108694933.011>[Opens in a new window]
73. Montgomery Clarence Chester. *The Influence of Commedia Dell' Arte on Comic Opera*. The United States of America: University of Mississippi, 1968. 176 p.
74. Mulryne J.R. and Margeret Shewring, ed. *Theatre of the English and Italian Renaissance*. New York: St. Martin's Press, 1991. 256 p.

75. Nicoll Allardyce. *A History of English Drama, 1660-1900. Six Volumes.* Cambridge, England: Cambridge University Press, 1952-1959.
76. Nicoll Allardyce. *Masks, mimes and miracles: studies in the popular theatre.* New York: Cooper Square Publishers, 1963. 407 p.
77. Nicoll Allardyce. *The World of Harlequin: A Critical Study of the Commedia dell'Arte.* Cambridge: Cambridge University Press, 1986. 242 p.
78. Niklaus Thelma. *Harlequin Phoenix.* London: The Bodley Head, 1956. 259 p.
79. Niklaus Thelma. *Harlequin, or The Rise and Fall of a Bergamask Rogue.* New York: George Braziller, inc., 1956. 259 p.
80. Nicolò Barbieri, detto Beltrame, 1630 – 2023. *L'inauertito ouero Scappino interruptato, e Mezzettino trauagliato comedia.* 202 p.
81. Weinstock Herbert. *Rossini. A Biography.* New York: Limelight Edition, Paperback Octavo. Paperback. Illustrated wraps, 1987. 560 pp wraps.